

DOSSIER

El medi natural

EL PARC DE COLLSEROLA: LA GESTIÓ D'UN ESPAI NATURAL

Marià Martí Viudes

El Parc de Collserola és un espai natural metropolità i periurbà de més de 8.000 ha, creat l'any 1987. El seu òrgan gestor és un Consorci participat pels 9 municipis que tenen territori dins dels límits del Parc (Barcelona, Montcada i Reixac, Cerdanyola del Vallès, Sant Cugat del Vallès, el Papiol, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, Sant Just Desvern, Esplugues de Llobregat), la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolita-

de 12 de juliol, Catalunya), de la Llei d'espais naturals del Parlament de Catalunya (12/1985) i del Pla d'espais d'interès natural (PEIN), de desembre de 1992.

Cal remarcar que és un espai natural que no disposa d'una figura definitiva de les que contempla la Llei 12/1985, que tipifiqui el que és un espai natural periurbà, per la qual cosa cal considerar que existeix un buit tant per a Collserola com per a tots aquells espais naturals i rurals que es trobin en circumstàncies similars.

Aquest creixement va produir uns creixements urbanístics desordenats que van generar situacions caòtiques i socialment injustes.

na de Barcelona (que agrupa més de 30 municipis que acullen 3 milions de persones) i la Diputació de Barcelona. És, per tant, un òrgan de gestió de base local amb personalitat jurídica pròpia. La seva dotació presupostària prové essencialment de les entitats consorciades i, de forma destacada, de la Mancomunitat de Municipis i de la Diputació de Barcelona.

La seva protecció dimana essencialment de la Llei del sòl (Text refós de 1976, estatal, i Text refós 1/1990,

El medi físic: entorn geogràfic i medi natural

La Serra de Collserola forma part de la Serralada Litoral, un sistema muntanyenc que discorre al llarg d'uns 300 km., en paral·lel a la mar Mediterrània, des de la desembocadura del riu Ter fins a la plana de Castelló. Té 17 km de longitud i 6 km d'amplada; limita al nord amb la vall del riu Besòs; al sud, amb la vall del riu Llobregat; a l'est, amb la plana de Barcelona, i a l'oest, amb la depressió Vallès-Penedès.

El Parc de Collserola forma part de la Serralada Litoral.

DOSSIER

El medi natural

EL PARC DE COLLSEROLA: LA GESTIÓ D'UN ESPAI NATURAL

Marià Martí Viudes

El Parc és un clar exponent del que és un espai natural sotmès a un ús intens.

El substrat el conformen majoritàriament esquists i pissarres —llicorelles— paleozoics que descansen damunt d'un sòcol granític. La proximitat d'una àrea de gran creixement econòmic com Barcelona ha motivat

El Pla especial, avui vigent, planteja un conjunt de determinacions de caràcter normatiu amb validesa jurídica.

l'existència, des de fa més de seixanta anys, d'explotacions mineres (pedres) de granit i calcària, amb el consegüent impacte físic i visual, especialment en punts elevats com el puig d'Olorda i el turó de Montcada, o en la seva perifèria, com és el cas de la Mina Berta.

El medi natural es considera representat per cinc ambients naturals bàsics: alzinar amb roures (formació majoritària que desplaça les pinedes); pinedes (pi blanc —majoritari— i pi pinyoner); màquia i garriga (estadi previ a la formació boscosa); brolla (vessants de solell afectats reiteradament per incendis) i bosc de ribera (molt poc representat).

La climatologia, òbviament, és de règim mediterrani i es produeix un període de dèficit hídric durant uns mesos de l'any, especialment a l'estiu, per la qual cosa la prevenció i la lluita contra els incendis forestals és una de les tasques més importants de la gestió (hi ha 34 persones dedicades al dispositiu metropolità de vigilància i prevenció d'incendis).

El Pla general metropolità i el Pla especial d'ordenació i protecció del medi natural del Parc de Collserola

Durant els anys 1950, 60 i principis dels 70 es va produir un notable creixement demogràfic a la regió metropolitana de Barcelona, fruit de successives onades migratòries procedents de diverses regions d'Espanya. Aquest creixement va produir uns creixements urbanístics desordenats que van generar situacions caòtiques i socialment injustes, amb una ocupació del territori irracional i fora de control. Aquest fenomen es va veure incrementat per la manca d'institucions democràtiques, la qual cosa va afavorir dinàmiques especulatives que van donar origen a noves

EL PARC DE COLLSEROLA: LA GESTIÓ D'UN ESPAI NATURAL

Marià Martí Viudes

zones urbanes i industrials mancades de la més mínima qualitat, que, a més a més, malbarataven zones del territori de notable valor ambiental i paisatgístic.

L'aprovació del Pla general metropolità (PGM), l'any 1976, va posar ordre a la situació urbanística heretada i suposà l'establiment d'unes bases protectores de bona part del territori metropolità, en especial el que estava delimitat entre els rius Besòs i Llobregat i les planes de Barcelona i del Vallès, és a dir, la serra de Collserola.

El PGM afectà un àmbit de 26 municipis (478 km²) amb una població de 3 milions, i establí un conglomerat de diverses qualificacions del sòl, d'entre les quals destaquem el 41,4% residencial, el 27% forestal i el 8% agrícola.

Tanmateix, en no considerar la serra de Collserola com una unitat natural, el PGM no proporcionava la coherència territorial suficient per garantir-ne el funcionament com a espai natural, capaç de garantir el funcionament dels ecosistemes que asseguressin la pervivència de les diverses espècies animals i vegetals.

Per això, la Corporació Metropolitana de Barcelona, organisme supramunicipal encarregat de gestionar el desenvolupament del PGM i l'aplicació de la disciplina urbanística, redactà el Pla especial d'ordenació i protecció del medi natural del Parc de Collserola, que desenvolupava les normes urbanístiques del PGM i al mateix temps protegia el medi natural, d'acord amb la Llei d'espais naturals.

Els objectius de l'esmentat Pla especial són, en essència: aconseguir un encaix metropolità no agressiu; mantenir l'estabilitat dels ecosistemes naturals; preservar la diversitat biològica; preservar el patrimoni cultural i paisatgístic, i oferir noves oportunitats per al lleure.

El Pla especial, avui vigent, planteja un conjunt de determinacions de caràcter normatiu amb validesa jurídica (divisió del territori en àrees segons la naturalitat i l'ús, i en àrees de tractament específic) que fan compatible l'ús de lleure ciutadà amb la protecció de la natura. També planteja un conjunt de directrius o "recomanacions" que tan sols tenen "caràcter orientatiu" amb la finalitat d'aconseguir un desenvolupament coherent en el territori inclòs dins de l'àmbit del Parc, en àrees qualificades de: sòl urbà, sòl urbanitzable, xarxa viària, cementiris comarcals, equipaments, etc.

El Pla especial zonifica el parc segons els usos que admet i estableix un 42% de zones naturals, un 49% de zones seminaturals i un 8% de zones agrícoles.

Per a l'aplicació del Pla especial i la gestió de l'espai protegit es creà un organisme de gestió, el Patronat Metropolità del Parc de Collserola, organisme amb personalitat jurídica pròpia i dependent de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que, posteriorment, l'any 1999, es convertí en el Consorci del Parc de Collserola.

Els serveis tècnics del Consorci acullen una plantilla al voltant de 95 treballadors (entre fixos i temporals) i el pressupost per a l'any 2002 és de 5.419.796 euros.

Les tasques que desenvolupa el Consorci i les seves limitacions

Tal com hem dit abans, el Consorci del Parc de Collserola és l'organisme encarregat d'aplicar i controlar l'execució del Pla especial. El seu àmbit d'actuació queda circumscrit essencialment a les zones qualificades com a sòl forestal pel PGM: qualsevol cosa que es faci sobre sòl forestal requereix l'informe preceptiu del Consorci; en canvi, tot allò qualificat com a sòl urbà, industrial,

DOSSIER

El medi natural

EL PARC DE COLLSEROLA: LA GESTIÓ D'UN ESPAI NATURAL

Marià Martí Viudes

equipaments, sistema viari (autopistes, carreteres...), etc., respecte al destí d'ús que li atorga el PGM, el Consorci només pot fer recomanacions, opinar i mitjançar perquè les propostes, malgrat que compleixin amb les normes urbanístiques del Pla especial, siguin el màxim de respectuoses amb el Parc.

Qui realment pot intervenir per canviar el destí d'aquestes peces de sòl urbanitzable o viari, que avui presenten un aspecte forestal o agrícola, i que urbanísticament estan condemnades pel PGM a ser blocs d'habitatges o autopistes, són els ajuntaments i la Generalitat, organismes titulars de les competències urbanístiques.

Cal remarcar que existeix un gran buit a nivell de gestió urbanística des de la desaparició, l'any 1987, de la Corporació Metropolitana de Barcelona (organisme creador i executor del PGM) com a conseqüència de l'aprovació per part del Parlament de Catalunya de les inoperants lleis d'ordenació territorial. A partir d'aquesta nefasta decisió, l'aplicació de la disciplina urbanística va passar directament als ajuntaments; des d'aleshores, l'eliminació d'edificacions fora d'ordenació sobre sòl forestal (n'hi ha més de 3.000) s'aplica a un ritme inapreciable, l'adquisició de sòl públic és pràcticament inexistent, etc.

Collserola, en tant que espai periurbà, presenta un munt de problemes quotidians als quals cal fer front per garantir-ne el funcionament com a espai natural.

Sense ser exhaustius, esmentarem un seguit d'incidències que tenen la seva índole en el fet de tractar-se d'un territori enclavat en un àmbit metropolità, problemàtiques que en un espai natural allunyat de zones

És un territori enclavat en un àmbit metropolità

molt poblades o no es produeixen o, si es produeixen, ho fan en una intensitat molt menor. Així doncs, parlarem d'urbanitzacions il·legals, barraquisme, horts il·legals, activitats extractives mineres, activitats industrials, penetració de zones edificades

En definitiva, el Parc de Collserola és un clar exponent del que és un espai natural periurbà, sotmès a un ús intens i que pateix una forta pressió humana.

dels nuclis urbans, existència de barris insertats en àmbits forestals, manca de límits lògics que donen peu a una frontera difusa entre el parc i les ciutats, més de 200 km de línies elèctriques d'alta i mitja tensió, caça furtiva, vandalisme i delinqüència, hiperfreqüentació, abocaments il·legals, incendis forestals, construcció en zones no permeses / indisciplina urbanística, programacions del PGM poc adequades per al funcionament del Parc com a unitat natural,

fenòmens d'aïllament territorial a causa del creixement de la ciutat difusa en el Vallès, possibilitat d'implantació d'infraestructures viàries, ferroviàries, àdhuc no previstes en el PGM, etc.

Per lluitar contra aquests desequilibris i actes delictius, el Consorci disposa d'un servei de guardes que vigilen el territori i permeten als serveis tècnics engegar denúncies i totes les accions legals i materials per neutralitzar i mantenir a ratlla aquesta pressió destructiva.

Intervencions en el medi: compatibilitzar la preservació dels ecosistemes amb l'ús de la natura per al lleure respectuós

Si en fem una divisió simplista, podríem dir que les actuacions que el Consorci desenvolupa sobre el territori s'apleguen en dos blocs: per una banda, les que van enfocades al manteniment de l'estabilitat dels ecosistemes naturals i la preservació de la diversitat (integritat) biològica; per l'altra, les actuacions que pretenen facilitar a les persones el contacte i l'observació de la natura, i que, en major o menor mesura, organitzen i estructuren determinats espais. Així, podem esmentar:

- Diversificació i potenciació d'ecosistemes, especialment els que tenen una presència més escassa: preservació de prats de gramínies; creació de petites arbredes de ribera en tálvegs, torrents i rieres; implantació de basses i tolls; intervencions de millora forestal en àrees perifèriques.

- Prevenció d'incendis forestals: creació de franges lliures de biomassa al voltant de nuclis urbanitzats; creació de franges de baixa càrrega de combustible (parafoes);

intervencions selectives forestals no destructives, sota línies elèctriques; implantació de pasturatge ovi per mantenir les franges de protecció i les repoblacions forestals lliures de vegetació herbàcia i arbustiva.

- Consolidació de les comunitats forestals: creació de noves àrees forestals; manteniment i millora de repoblacions (antigues i recents); intervencions de millora en masses forestals consolidades: tala selectiva per afavorir-ne les espècies climàctiques; actuacions per afavorir la transició de màquia a bosc.

- Promoció de les activitats agrícoles: foment de l'agricultura en finques privades; recuperació de terrasses agrícoles abandonades en finques públiques.

- Protecció i potenciació de la fauna autòctona: eliminació, concentració i soterrament de línies elèctriques; protecció i conservació d'hàbitats; plantació d'espècies vegetals per a

DOSSIER

El medi natural

EL PARC DE COLLSEROLA: LA GESTIÓ D'UN ESPAI NATURAL

Marià Martí Viudes

l'alimentació faunística; promoció de connectors biològics; creació d'un centre d'atenció a la fauna salvatge.

- Control d'ocupacions il·legals i irregularitats urbanístiques: eliminació d'horts il·legals; enderroc d'edificacions il·legals; recuperació de la natura amb posterioritat a les accions anteriors.

- Intervenció en la planificació urbanística: estructuració de la zona de transició ciutat-parc; valoració de la incidència de determinats models urbanístics o infraestructures i introducció de modificacions, sobretot en la zona de transició.

- Restauració d'àrees degradades: restauració de pedreres i àrees extractives, i creació de nous hàbitats; eliminació d'abocadors.

- Adequació d'àrees del parc per a ús del lleure, creant àmbits amb una certa autonomia respecte a l'àmbit natural. Els diferents programes d'usos defineixen molt clarament les actuacions. Així, aquestes poden ser des de molt minimalistes, com pugui ésser la senyalització d'un itinerari de passejada pel mig del bosc, passant per la recuperació de fonts amb la formalització de l'espai que l'envolta, els miradors, les àrees d'estada, fins a arribar a l'altre extrem amb el desenvolupament d'àrees molt fortament organitzades amb capacitat de concentrar molt de públic. Aquestes àrees disposen d'aparcaments, restaurants i/o quioscos-berenadors, taules i bancs per al pícnic, barbacoes i esplanades per als

jocs. Un exemple il·lustratiu ens el dóna l'Àrea de Lleure de Santa Creu d'Olorda.

En definitiva, el Parc de Collserola és un clar exponent del que és un espai natural periurbà, sotmès a un ús intens i que pateix una forta pressió humana, factors que obliguen a intervenir-hi de forma complexa i intensa per tal de contrarestar les pertorbacions que es produeixen i per poder compatibilitzar l'ús del lleure amb la conservació dels sistemes naturals i la vida rural.

Com a cloenda, enumerem tot un seguit d'elements que defineixen el valor de la serra de Collserola en el context metropolità:

- És un element de diversitat biològica que permet materialitzar el compromís de les ciutats amb la biodiversitat, tal com reclama l'Agenda XXI local.

- Aproxima els criteris de protecció de la natura al ciutadà urbà.

- Contribueix a una millora de la qualitat de vida.

- Permet el contacte dels ciutadans amb la natura.

- Exerceix una funció esmorteïdora dels desequilibris urbans: aire, aigua, temperatura, etc.

- Constitueix un instrument idoni per a la sensibilització, la percepció i l'educació ambiental.

